



>> *Miquel Pairolí,
a Quart, el 2004.*

Fa just un any, en el dossier «La vida dels llibres», la *Revista de Girona* repassava la història d'un llibre des de la primera idea de l'autor fins a la publicació i recepció de l'obra, i ho feia agafant com a exemple el procés d'elaboració i edició de la novel·la *Cera*, de Miquel Pairolí. Tres mesos més tard l'escriptor ens deixava, als cinquanta-cinc anys; massa aviat per poder assaborir la plenitud de la seva maduresa vital i literària.

Miquel Pairolí

el món des de l'escriptura

L'obra de Pairolí engloba novel·la, teatre, assaig, periodisme, traducció i dietarisme. Gèneres diferents però tractats amb el segell propi de l'escriptor: una prosa elegant, lúcida, continguda, concisa i equilibrada. Des del 1987 (amb el primer recull d'articles, *L'enrenou dels anys 80*) i fins al 2010 (amb el magistral dietari *Octubre*) Pairolí cuina sense pressa una obra independent i sòlida, amb el rigor i la coherència com a eines de treball. Ens parla d'aquesta terra i la seva gent, i del temps, que ens transforma; ens parla de bona literatura i ens ensenya a llegir-la; ens fa veure el present amb ironia i saviesa; i ens dóna l'oportunitat d'observar el món i els dies des de la serenitat de la seva ploma.

Aquest dossier aplega estudis i textos sobre Miquel Pairolí amb la voluntat d'explicar els entramats de la seva creació literària i, sobretot, de convidar a llegir-la. S'obre amb un article introductor de Lluís Freixas que ressegueix la trajectòria professional de l'au-

tor, i continua amb una anàlisi de la seva obra a partir de diferents gèneres que la formen: Lluís Muntada aprofundeix en les característiques literàries dels dietaris, Rosa Font ressegueix les constants de les novel·les i l'obra teatral, Anna Cassassas parla del domini de la llengua que té l'escriptor en el camp de la traducció i Joan Ventura de la seva faceta com a periodista. També hem volgut parlar de la seva intensa relació amb el territori, concretament amb les Gavarres, amb un article de Xavier Cortadellas. Al costat d'aquests estudis teòrics hem demanat un retrat personal de l'autor a quatre companys d'ofici: Imma Merino, Vicenç Pagès, Guillem Terribas i Josep Maria Fonalleras.

Tot plegat, unes pàgines d'homenatge, anàlisi i record que tant de bo siguin el primer pas per a l'estudi d'un dels grans autors de la literatura contemporània del nostre país.

Glòria Granell és tècnica del Centre Cultural la Mercè i membre del consell de redacció de la *Revista de Girona*.

Agraïments: Josefina Pairolí, Lluís Freixas i Àngel Madrià.

Per saber-ne més: www.miquelpairolí.cat



ARXIU PERSONAL DE LA FAMÍLIA PAIROLÍ (MARTÍ MASAFONT)

Un camí propi, una mirada serena

Miquel Pairolí va conrear la literatura i el periodisme amb una fidelitat insubornable

«Busca en la soledat —que t'és natural— tota la teva riquesa», escriu Miquel Pairolí en el seu primer dietari, *Paisatge amb flames*. És l'opció que va prendre per seguir fidelment la seva vocació literària: distanciar-se de la premsa i del soroll contemporanis, dur una vida austera però lliure, i plantar cara a la banalitat, els llocs comuns i les exigències del moment i de les modes. Va pagar el peatge d'una recepció minoritària per construir una obra sòlida i duradora. Durant més de tres dècades va escriure —sempre fidel a ell mateix i a la concepció que tenia de la literatura i el periodisme— disset llibres, milers d'articles i també material que la mort prematura ha deixat inèdit o inacabat.

>> Miquel Pairolí
el dia de la seva
comunió solemne
(1967).

LLUÍS FREIXAS MASCORT > TEXT

Si qualsevol escriptor és —o hauria de ser— sobretot un lector, Miquel Pairolí complia aquesta condició escrupolosament. «La lectura és una de les formes de la felicitat», va escriure. L'índici més remot de la seva devoció lectora —i no literària encara— és una novel·la d'Enid Blyton, als deu o onze anys: «Allò va ser una passió, violenta i sobtada», afirma. Amb l'adolescència arribaria l'enamorament de la literatura de la mà de Jules Verne —en castellà— «d'una manera no tan explosiva, sinó més constant i sòlida, amb naturalitat». El camí formatiu continua —segons ell mateix va deixar explicat— amb Somerset Maugham, Pearl S. Buck, Steinbeck, Sartre, Camus, Faulkner, Céline i, de manera especial, Pla, que representa un doble descobriment:

la llengua catalana que li ha estat vedada a l'escola també és útil per a la literatura i permet invocar el seu món immediat.

Els llibres condueixen Pairolí cap a la literatura, però la informació cultural que consumeix, sobretot a les pàgines de *Tele/ eXprés* («un gran diari, el millor que s'ha fet en aquest país») i també *La Vanguardia* el fa interessar pel periodisme. Es planteja seguir aquests estudis universitaris, però això significa traslladar-se a Barcelona. La família el convenç de quedar-se a Girona i opta per matricular-se a filologia hispànica, secció catalana («així eren de complexes les titulacions universitàries a mitjan anys setanta», recorda amb ironia).

L'any 1976, abans d'acabar la formació universitària, publica, amb 20 anys, els primers comentaris de llibres a la revista

**L'índici més remot de la seva devoció lectora
—i no literària encara— és una novel·la
d'Enid Blyton, als deu o onze anys**

Presència. Dos anys més tard, comença a publicar a l'*Avui*, i l'any 1979 forma part dels primers col·laboradors de *Punt Diari*, que acaba de sortir al carrer. La seva relació amb el periodisme és, en aquest període, essencialment literària. Ho il·lustra amb claredat una anècdota. Quan, l'any 1984, l'escriptor Josep Maria Fonalleras es converteix en el segon guardonat del premi Manuel Bonmatí, que l'any anterior havia guanyat Pairoli, el periodista Joan Vall i Clara, per criticar que el premi es decanti per articles literaris i no pel reportatge o altres gèneres més combatius, escriu a *Presència*: «Ni en Pairoli ni en Fonalleras són periodistes. [Els articles guardonats] no són identificables en cap dels gèneres periodístics». Pairoli ja ens va deixar dit que «els periodistes de més virior» troben que el periodisme literari i/o sobre literatura és més aviat «llepafils, desproveït d'aquell estigma de vigor i de risc que troben que ha de tenir el periodisme de veritat».

A partir de 1980, després del servei militar, Pairoli compagina l'articulisme amb la docència fins al 1987: imparteix classes de català per a adults, i també per al reciclatge de mestres, a l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat Autònoma, i de funcionaris a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya. No té decidit de manera ferma el seu futur professional. Arribarà, fins i tot, a presentar-se a les proves de selecció de personal d'un banc. «Per sort, no les vaig superar, sinó potser hauria estat empleat de banca —ironitzava l'octubre de 2010 en una entrevista a l'emissora local de Quart—. Potser ara estaria prejubilat, cosa que seria un relatiu avantatge, però no hauria escrit, o no hauria escrit tant».

El 1987 s'incorpora a la redacció de *Punt Diari*. L'any 1990 és nomenat redactor en cap i responsable d'opinió del *Diari de Barcelona*. L'aventura barcelonina durarà aproximadament quatre anys. El *Diari de Barcelona* —convertit en *Nou Diari de Barcelona* l'abril de 1993, absorbit per un projecte de diari català per edicions que fracassaria— tanca definitivament a principi de 1994. Mai més no tornarà a estar integrat en una redacció. Opta per retirar-se a la casa familiar de Quart, on trobarà la serenitat, el confort i el temps que necessita per escriure i que les redaccions li neguen. El desembre



CRDI. AJUNTAMENT DE GIRONA (JOAN COMALAT)

d'aquell any Miquel Pairoli en farà 39, i la prioritat ja és l'escriptura. És una aposta radical, però no pas ingènua ni suïcida.

Les primeres passes

La restauració democràtica, l'impuls de la normalització lingüística, l'ensenyament en català, l'aparició de nous mitjans de comunicació havia permès als anys 80, a Girona, un ressorgiment literari que no té parió des del modernisme. Sorgeix un grup d'autors identificable —sovint vinculats d'una manera o altra als premis Just Manuel Casero— tot i que no tenen, en general, res en comú més enllà de la proximitat geogràfica i l'edat (són majoritàriament nascuts entre 1954 i 1964). Miquel Pairoli és un d'ells i debuta com a narrador en un llibre col·lectiu, *Mixtura* (1984), que aplega el relat *El carrer de la Llebre*, que li va valer un accésit del premi Just Manuel Casero de 1982, amb altres narracions de Rafael Vallbona i Josep Bras, Josep Maria Fonalleras, i Maria Àngels Gardella. L'any anterior havia guanyat el premi Manuel Bonmatí de periodisme per l'article *Vida nova d'una ciutat antiga*, publicat a *Punt Diari* amb pseudònim: Salvador Martí.

L'any 1990 publicarà el seu primer dietari, *Paisatge amb flames*, un llibre cuit a

>> Antoni Puigverd, Joaquim Nadal, Miquel Pairoli, Josep Maria Fonalleras i Enric Matarrodona, durant la presentació dels llibres *Un sofà a la riba*, de Josep Maria Fonalleras, i *L'enrenou dels anys 80*, de Miquel Pairoli, el 1987.

En realitat, Pairoli —avui especialment reconegut com a dietarista— no s'imaginava escrivint un dietari, però el va emprendre com a exercici d'escriptura



EL PUNT - CRDL, AJUNTAMENT DE GIRONA.

>> Miquel Pairolí a la redacció d'El Punt el 1989.

foc lent: una selecció dels textos que havia anat escrivint i corregint, amb nombroses interrupcions, entre 1981 i 1989. En realitat, Pairolí —avui especialment reconegut com a dietarista— no s'imaginava escrivint un dietari, però el va emprendre com a exercici d'escriptura i per falta de temps. «M'hi vaig engrescar», explicaria a la periodista Imma Merino en el moment de publicar-lo. No hi hauria cap altre llibre fins al 1995, tret d'una monografia local d'encàrrec i de caràcter eminentment periodístic (*La Selva*, 1994). La família recorda que l'escriptor es queixava del nivell de dedicació i exigència de la seva feina, especialment en el període barceloní, fet que explica l'opció de treball que prendrà quan torni a Girona.

Malgrat totes les dificultats, en aquesta etapa escriurà la primera novel·la, *El camp de l'ombra*, i també l'obra de teatre *El retrat de Voltaire*. Aquesta peça teatral —l'única incursió que va fer en la dramaturgia, a banda del guió de la sèrie de TV3 *Carles, príncep de Viana*— va obtenir el premi Joan Santamaria de 1994. Feia pocs mesos que el *Nou Diari de Barcelona* havia tancat i Pairolí havia reprès la seva relació amb *El Punt*, ara com a articulista extern, però lògicament l'obra havia estat escrita abans. En aquell moment declara en una entrevista que encara no sap si la peça teatral es podrà publicar o posar en escena (de fet, la publicarà Pagès Editors tres anys més tard, el 1997), però ja anuncia que està gestionant l'edició d'una novel·la que té inèdita. És *El camp de l'ombra*, i apareixerà l'any següent editada per La Campana. Si la redacció li deixava poc temps, sembla evident que l'aprofitava amb entusiasme i resultats.

Les col·laboracions periodístiques i els treballs d'encàrrec com les biografies que escriuria per a la Fundació Catalana de la Recerca (Joan Oró, 1996; Antoni Badia i Margarit, 1997, i Oriol de Bolòs, 2001) li conferiran l'estabilitat necessària sense robar-li tot el temps i la llibertat que li trauria una dedicació plena al periodisme o una feina convencional. Per això tampoc voldrà tornar a donar classes, més enllà d'alguns cursos o taller literari escadusser en centres culturals, i els darrers anys fins i tot rebutjarà aquesta mena de propostes. «He donat moltes classes i no hi tornaré si no és per necessitat», afirmava.

Com ser un professional

L'escriptor sempre va ser conscient de la impossibilitat de guanyar-se la vida amb la literatura. De fet, opinava que la literatura en llengua catalana tampoc no dóna prestigi ni possibilitats de tenir gaire lectors: «Satisfà poc l'orgull, no omple la butxaca i limita la comunicació, que són els tres estímuls habituals que té un escriptor en qualsevol cultura», escriu a la revista *Senhal* l'any 2001. El text, titulat *Per complaure l'amo*, afirma que la literatura només contribueix «a una professionalització paraliterària. Si escriviu un parell de novel·les que tinguin una certa sortida (...) això us podrà servir per entrar en el circuit de les col·laboracions periodístiques o radiofòniques —que haureu de fer probablement en castellà— o del guionatge en ràdio i televisió. Això és el que us donarà per viure modestament i conformada». Per què s'escriu, doncs? La resposta és simple: «Per estar en pau amb un mateix (...) Per satisfer una ànsia personal (...) per obeir la veu interior, despòtica, que ens hi empeny».

Certament, l'opció que va fer per la literatura es va traduir en un augment del ritme de publicació. Si de *Paisatge amb Flames* a *El Camp de l'Ombra* passen cinc anys —monografia de la Selva a banda—, a la segona meitat dels 90 publica com a mínim un llibre per any (i a vegades més: tres l'any 1996 i dos el 1997). Si hi comptem les traduccions, el ritme es manté durant els primers anys de la dècada següent, tot i que amb l'inici del segle la columna passa a ser de publicació diària, tret dels dilluns i el mes d'agost.

En el període 1999-2010 destaca la publicació de dos nous dietaris (que juntament amb el primer constitueixen una trilogia amb un lliurament cada deu anys), dues novel·les i una compilació de textos sobre literatura, però va escriure molt més. Coincidint amb la publicació d'*El manuscrit de Virgili* (2004), Pairolí va explicar que el temps que separava aquesta novel·la de l'anterior (*El convit*, 1998) es devia a un projecte que va considerar fallit quan el primer manuscrit havia superat els cinquanta folis, i també al fet que tenia redactats diversos contes que havia deixat «aparcats, pendents de decidir quan i com es publiquen».

L'escriptor opinava que la literatura en llengua catalana no dóna prestigi ni possibilitats de tenir gaires lectors



ARXIU PERSONAL DE LA FAMÍLIA PAIROLÍ (FIDEL BALESI).

Un camí propi

En els primers anys de carrera literària, Miquel Pairolí era conscient que el seu aparent conservadorisme formal el perjudicava. Quan el pas del temps ha fet envellir alguns experiments que van tenir pàtina de modernitat, les paraules publicades a *Paisatge amb flames*, fa 21 anys, cobren encara més sentit: «Hi ha un idea que travessa de dalt a baix, i que enverina més que nodreix, la història de l'art d'aquest segle: és la dèria d'investigar (...). Una novel·la sense sintaxi i sense lògica en l'ordenació no és res més que una expressió de la imbecilitat». Pairolí no sent cap necessitat de ser modern, com no sent tampoc cap necessitat de renunciar a una llengua rica per guanyar lectors de prosas estretes de pit. En una crítica als defensors de la prosa plana i sense adjectius, afirma que no és una qüestió d'austeritat, sinó d'ordre. Igual que afirma que els membres de la seva generació han estat «els últims a fer amb naturalitat alguns gestos que tenien mil·lennis d'antiguitat» com calçar uns esclòps o beure d'un càntir, també desplega amb naturalitat una riquesa lèxica que ja és inusual —en llengua catalana— fins i tot en persones cultes.

L'aposta per l'escriptura i pel seu model d'escriptura no són una forma d'arrogància desdenyosa amb els lectors, encara que li'n

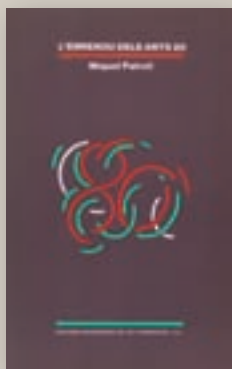
pogués restar. Pairolí donava importància a la recepció de la seva obra, però no l'amoïnava; li agradava participar en trobades de clubs de lectura, però procurava relativitzar l'opinió de la crítica. Si com a articulista se sentia en l'obligació de comunicar amb un públic ampli —i per això se cenyia a qüestions d'actualitat, evitava les expansions líriques i proscrivia dels textos la primera persona del singular—, en la creació literària, malgrat que el lector també existeixi —és evident que «després d'escrits els llibres es publiquen», afirma a *Lenigma*—, l'obra i la voluntat de l'autor resultaven prioritàries i la recepció del llibre quedava en segon terme. L'any 2004, quan publica la novel·la *El manuscrit de Virgili*, protagonitzada per un escriptor que no pot difondre els seus textos perquè la seva mecenes el paga per tenir-ne l'exclusivitat, li pregunten en una entrevista de Miquel Riera a *Presència* si la literatura pot tenir sentit sense lectors. La resposta és taxativa: «Tant sense lectors com tenint-ne un. La majoria d'escriptors tenim moltes coses escrites que ningú no llegirà mai, però l'escriptor ha disfrutat escrivint-les (...) la teva feina és escriure, i el teu gaudi. Llavors hi ha una altra part que és la lectura, que ja no depèn de tu».

Lluís Freixas Mascort és escriptor.

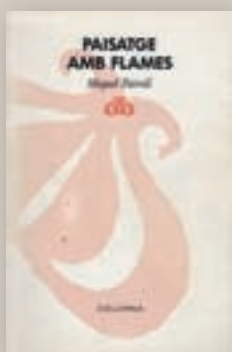
>> **Miquel Pairolí**
entrevistant **Joan Teixidor**,
l'octubre de 1988.

**Per què s'escriu, doncs? La resposta és simple:
«Per estar en pau amb un mateix,
per satisfer una ànsia personal»**

Bibliografia



L'enrenou dels anys 80. Compilació d'articles publicats a *Punt Diari*. Pròleg de Narcís-Jordi Aragó. Girona: Edicions Periòdiques de les Comarques, 1987. Simultàniament es va editar *Un sofà a la riba*, de Josep Maria Fonalleras, amb qui s'alternava en el mateix espai.



Paisatge amb flames. Dietari. Barcelona: Columna Edicions, 1990.



El camp de l'ombra. Novel·la. Barcelona: Edicions La Campana, 1995.



El príncep i el felí. Assaig literari. Lectura crítica de *El guepard*, de Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Lleida: Pagès editors, 1996.



La geografia íntima de Josep Pla. Assaig literari. Barcelona: Edicions La Campana, 1996.

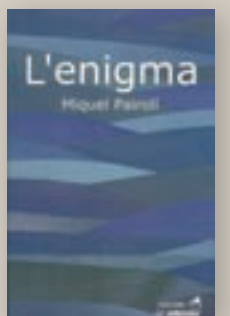


El retrat de Voltaire. Teatre. Premi Joan Santamaria 1994. Pròleg de Josep Maria Carandell. Lleida: Pagès editors, 1997.



El convit. Novel·la. Barcelona: Edicions La Campana, 1998

L'invitacion. Traducció francesa d'*El Convit*. Autrement, 2011.



L'enigma. Dietari. Pròleg de Raimon. Barcelona: Edicions La Campana, 1999.

Per complaure l'amo. Girona: número 66 de la *Revista literària Senhal*, 2001. Il·lustracions d'Elena Bartomeu.

TRADUCCIONS

De l'italià

Elogi de la tímidesa, de Fausto Manara. Barcelona: Edicions La Campana, 2000.

Aldabra, de Silvana Gandolfi. Barcelona: Editorial Empúries, 2002.

La vida fugint, de Massimo Carlotto. Edicions La Campana, Barcelona, 2003.

Del francès

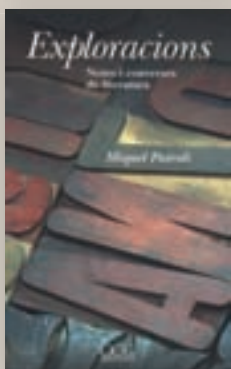
Carta a la meva filla, de Georges Hyvernaud. Girona: número 100 de la *Revista literària Senhal*, 2006. Il·lustracions de Jordi Bosch, Barraca.

Edició commemorativa: inclou l'índex de tots els números editats.

La pell i els ossos, de Georges Hyvernaud. Barcelona: La Campana, 2004.



El manuscrit de Virgili. Novel·la. Barcelona: La magrana, 2004.



Exploracions. Assaig literari. Girona: CCG Edicions, 2006.



Cera. Novel·la. Barcelona: La magrana, 2008. Premi Setè Cel de novel·la 2009.



Octubre. Dietari. Barcelona: A contravent, 2010. Premi Crítica Serra d'Or de biografies i memòries 2011.



BIOGRAFIES

Joan Oró. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 1996.

Antoni M. Badia i Margarit. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 1997.

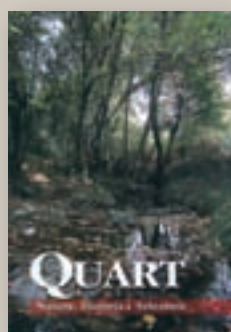


Oriol de Bolòs. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, 2001.



MONOGRAFIES LOCALS

La Selva. Número 22 de la col·lecció «Les comarques de Catalunya». Pròleg de Jaume Reixach. Barcelona: Disseny Cultural, 1994



Quart. Natura, història i artesanía. Amb la col·laboració d'Olga Ginesta, Laura Gutiérrez, Èlia Llinàs, Neus Puig i Josep Torrent. Ajuntament de Quart, 1998.

Distanciament lúcid

Imma Merino

A primers de l'any 1989, vaig entrar a formar part de la secció de Cultura d'*El Punt*. Allà hi era Miquel Pairolí, que sobretot s'ocupava de temes relacionats amb la literatura, però que també podia escriure afinadament una crítica d'un espectacle de ballet, que tant li agradava. En Miquel semblava un oasi de calma dins del brogit d'aquell diari, que encara era un lloc on la gent s'atabalava, discutia, cridava, fumava compulsivament i a vegades també reia molt. Ell escrivia sense pressa, pensant-ho, i sense cedir al frenesí periodístic. Els seus articles sempre tenien consistència i prenien una volada extraordinària: cap paraula l'escrivia en va i, obeint a un sentit de l'austeritat o de la discreció contrària a l'exhibicionisme, tampoc vanitosament de cara a la galeria o per buscar un cop d'efecte. Vaig observar que, mentre escrivia, en Miquel també es concedia temps per a l'observació del comportament humà. A mesura de conivir-hi a la redacció, vaig notar que mirava aquell ambient amb un cert distanciament, la qual cosa no vol dir que ho fes amb desafecció o com si estigués per sobre dels altres: la mirada d'en Miquel mai no va ser superba, però ell era de la mena d'humanistes escèptics tan comprensius com implacables amb les actituds humanes. El distanciament li procurava una lucidesa que acostumava a expressar amb ironia, però mai amb cinisme. Vam compartir bons moments a la redacció, amb converses serioses i a vegades ben divertides, i també sopars, junt amb altres companys de Cultura i sobretot amb en Joan Ventura, fins que en Miquel va provar l'aventura del *Diari de Barcelona*. Amb el temps hi va haver ocasió d'anar-nos retrobant i conversant. Fins a la seva mort.

Mai no se m'han esborrat algunes de les primeres impressions que vaig tenir d'en Miquel perquè cada cop que el veia o que el llegia se'm renovaven i així reconeixia l'honestedat, l'humor fi i penetrant, l'esperit crític, el sentit moral i aquella mirada distanciada que, a partir d'un moment, vaig imaginar com la d'algú que observava la societat des d'un lloc propi: era d'aquesta època, però a la vegada semblava d'una altra. No era un home reclòs, però no participava dels jocs socials, amb les seves fires de les vanitats. També hi reconeixia una fermesa de pensa-

ment que no s'ha de confondre amb el dogmatisme. Al capdavant, era conscient del fet que «tot passa, tot canvia»: «La vida intel·lectual té com a únic patrimoni les terres pantanoses del dubte, el boscatge de la incertesa». Ho va escriure a *Paisatge amb flames*, un dietari publicat el 1989, és a dir, quan el vaig conèixer, i que, amb el temps, he sentit més pròxim que aleshores, suposo que perquè jo ja no sóc aquella jove una mica exaltada que va llegir amb estranyesa alguns passatges que devia trobar massa ponderats i, suposo, massa resignats. M'equivocava: no és ben bé resignació, ni conformisme, sinó la consciència de les limitacions humanes sense cap mena de complença. Encara em sento lluny d'algunes consideracions seves. Tant se val: en Miquel, com tots aquells que pensen poderosament i una mica intempestivament, sempre fa pensar. Encara més quan no hi estàs d'acord. I, a més, compartíem passions fonamentals, com ara la música, els dietaris, la literatura de Bassani, Pavese i Lampedusa, i el cinema que pren seriosament la seva capacitat artística.

M'agradaria dir que he après coses d'en Miquel, però he de dir que m'agradaria haver-les après. Què més voldria que haver-ho fet! Coses com ara la serenitat, la saviesa estoica que va mantenir fins al final. També l'absència de vanitat i de servilisme vers cap mena de poder amb què va exercir l'ofici de periodista, decantant-se en els últims anys a l'articulisme d'opinió. I, en canvi, quin rigor, quina independència, quines anàlisis més agudes i penetrants, quin sentit crític contra els abusos de poder. I sempre quina prosa més afinada i precisa sense fer-se eixuta. Estranyament ho podia ser un escriptor que en els seus textos literaris transmet una gran sensualitat en la seva descripció dels paisatges, de les coses i de les més diverses experiències estètiques, compreses les eròtiques.

Recordo sovint en Miquel. Cada dia trobo a faltar els seus comentaris sobre el present escrits amb una memòria del passat i amb esperit de resistència contra els embats del capitalisme salvatge. Què en diria, de tot això que està passant? Però a la vegada el tinc molt present. A mesura que passen els anys, anem convivint amb els morts, entre els quals n'hi ha que sentim més vius que alguns que ho són.

Els seus articles sempre tenien consistència i prenien una volada extraordinària: cap paraula l'escrivia en va, ni tampoc vanitosament de cara a la galeria o per buscar un cop d'efecte



ARXIU D'EL PUNT AVUI (LORDI SOLER)

>> Miquel Pairoli, a casa seva, amb el rellotge que il·lustra la portada del seu últim dietari, *Octubre, el novembre de 2010*.

El dietarisme de Miquel Pairoli

L'escriptura com a substància vital

Els dietaris de Miquel Pairoli expressen l'estat de literatura en què vivia l'autor i fusionen tots els elements que forgen la seva obra literària

LLUÍS MUNTADA > TEXT

El dietarisme és un dels gèneres més complets de l'expressió literària. La volubilitat orgànica del dietari permet aglutinar els diversos gèneres literaris (poesia, prosa, ficció, retrat, biografia, autobiografia, aforisme, assaig...) i fondre'ls en un únic magma textual. En un *continuum* capaç de conjuntar totes les síncopes sota un mateix principi de coherència dominat pel jo narratiu, el dietari també permet fusionar les energies bàsiques del procés d'escriptura: sinceritat i ocultació, veritat i simulacre, immediatesa i lentitud, vitalisme i reflexió, anècdota i categoria, dilatació i síntesi, relat i preceptiva literària... I, d'una manera molt exclusiva, el dietari és capaç d'intensificar l'efecte d'espontaneïtat expressiva, aquell efecte tan propi de l'escriptura aparentment assolida sense esforç, però en realitat conquerida a costa de cisellar la frase i el paràgraf, a costa de destil·lar el pensament fins a una essencialitat nuada amb el compàs vital de l'autor.

Miquel Pairoli (Quart, 1955-2011) va consagrar la seva vida a la literatura i al periodisme. Pairoli llega una obra polièdrica expressada en diversos gèneres literaris: novel·la, assaig, teatre, biografia, articulisme, crítica literària, entrevista, guió televisiu i dietarisme.

Va publicar quatre novel·les: *El camp de l'ombra* (1995), *El convit* (1998), *El ma-*

nuscrit de Virgili (2004) i *Cera* (2008). Són quatre obres en què l'argument sempre relaciona marc històric, fris social, profunditat psicològica, descripció paisatgística, transformació del món —sobretot del món rural— i anàlisi del present i el pas del temps. En l'àmbit de l'assaig va publicar tres estudis. Un és el llibre *Exploracions*, un ric conjunt de reflexions al voltant de la literatura. Els altres estudis estan dedicats a dos autors decisius per entendre l'estil i els centres d'interès de l'obra del mateix Pairoli: Giuseppe Tomasi di Lampedusa i Josep Pla, disseccionats respectivament a les obres *El príncep i el felí* i *Geografia íntima*. En el camp de la biografia, va fer aproximacions a les figures de Joan Oró, Oriol de Bolòs i Antoni M. Badia i Margarit. Pel que fa al teatre, destaca l'obra *El retrat de Voltaire*. Periodista d'*El Punt*, del *Diari de Barcelona* i del *Nou Diari*, Pairoli publicava des de l'any 2000 un article diari a la secció «L'escaire» d'*El Punt*. Aquest articulisme —caracteritzat per una coherència granítica— es va transformar en un termòmetre moral, social, cultural i polític del país.

En tots els seus múltiples registres, la literatura de Pairoli exhibeix un gran afinament de l'instrument lingüístic, la llengua. En aquest sentit no és desmesurat afirmar que, seguint l'estela de Joaquim Ruyra,

En tots els seus múltiples registres exhibeix un gran afinament de l'instrument lingüístic, la llengua

>> *Espai de treball de Miquel Pairolí i notes manuscrites.*



JUDIT PUJADÓ

Maurici Serrahima i Josep Pla, Pairolí és un model de prosista, caracteritzat per la propietat amb què utilitza els mots, per la nítida destil·lació sintàctica i expressiva a què sotmet el text i per la pulcritud il·lativa que manifesta en el desplegament argumental.

Sense afany d'insinuar arriscades jerarquies en el marc d'una obra plenament compacta, que no admet l'amputació, potser sí que podem afirmar que en el dietarisme és on Miquel Pairolí relliga les diverses deus i formes de la seva literatura. Va escriure tres dietaris: *Paisatge amb flames* (1990), selecció de textos escrits entre 1981 i 1989; *L'enigma* (1999), textos escrits entre 1994 i 1999; i *Octubre* (2010), dietari que abraça el darrer tram de la vida de l'autor, descarregant part de la seva força sobre els últims dos anys. Són dietaris que avui ja materialitzen un dels retrats més fidels i complets del seu autor. Són dietaris que exalten el permanent *estat de literatura* en què vivia Miquel Pairolí, un estat que el fa mereixedor d'aquell mirall de l'escriptura tan bellament descrit per Jorge Luis Borges a *El hacedor*: «Un hombre se propone la tarea de dibujar el mundo. A lo largo de los años puebla un espacio con imágenes de provincias, de reinos, de montañas, de bahías,

de naves, de islas, de peces, de habitaciones, de instrumentos, de astros, de caballos y de personas. Poco antes de morir, descubre que ese paciente laberinto de líneas traza la imagen de su cara».

El dietari com a summa vital i literària

Els tres dietaris de Miquel Pairolí abracen els últims vint anys de la nostra època. Són tres expressions literàries que, a part de la bellesa intrínseca de la seva escriptura, mesuren el pols del temps, interpel·len els ritmes vertiginosos del nostre món tot contrastant-los amb l'aplom d'una reflexió sempre assaonada en les cadències de la natura i en documents culturals perdurables, i permeten endevinar una línia d'evolució poètica en un autor que ja va debutar «si no néixer» literàriament madur i que a causa de la seva mort prematura no va poder desplegar totes les seves potències.

Aquests dietaris projecten molts atributs. Sense temptació de tancar una obra destinada a créixer a través de l'estudi i la lectura, consignarem quatre d'aquests atributs.

1.— El primer atribut és el d'inscriure's en una de les grans línies de força de la tradició literària catalana, el dietarisme, que

Els dietaris de Pairolí estan escrits des de la plena consciència que la literatura és una art destinada a expressar el moviment poètic de l'esperit



ARXIU PERSONAL DE LA FAMÍLIA PAIROLÍ.

ja compta amb grans exponents: Gaziel, Valentí Puig, Jacint Verdaguer, el Baró de Maldà, Francesc Rierola, Joan Teixidor, Marià Manent, Joan Fuster, Josep M. Castellet, Guillem Simó, Enric Sòria, Joan Teixidor... Un substrat literari d'aquesta magnitud planteja ambivalències: d'una banda, assesta la tradició d'una sensibilitat i un estil literaris i, de l'altra, formula exigències molt altes. Pairolí, assumint que com més alta és l'exigència millor pot ser la capacitat de resposta, s'hi integra amb una prosa endreçada, rica en matisos i un testimoni vital i cultural de primer ordre.

2— Els dietaris de Pairolí estan escrits des de la plena consciència que la literatura és una art destinada a expressar el moviment poètic de l'esperit, a assajar una enèsima mirada sobre la complexitat del viure. Si bé aquest factor també s'evidencia molt directament en novel·les com *El manuscrit de Virgili* i *Cera*, és en aquests tres dietaris on l'autor ressegueix d'una manera més intensa els traços de les seves percepcions, una existència que s'amoneda en literatura i, per tant, s'erigeix en memòria consistent i símbol de tantes altres existències humanes. Aquests dietaris manifesten una capacitat portentosa per conjuntar els aspectes més tel·lúrics de la realitat amb

les abstraccions. Així, és molt freqüent que, en una fluència de gran naturalitat, el plo-matge d'una merla, un combat de núvols en el cel o el desmunt d'un terreny s'associïn amb fragments de Sèneca, Gil de Biedma, Cioran, Plató, Shakespeare, Catul..., assolint d'aquesta manera un tercer nivell expressiu molt poderós. Hi ha en aquest sentit un exemple paradigmàtic. El trobem en una entrada de *Paisatge amb flames*, en què el relat de l'enterrament de la Maria Xica —una d'aquestes persones que segons l'orientació de Walter Benjamin tindrien la capacitat de revelar la microhistòria— esbossa el retrat objectiu d'un univers rural en vies de desaparició. A través d'una gran economia verbal, aquesta descripció acaba cristal·litzant en la lectura silenciosa que, després de l'enterrament i fins ja ben entrada la tarda, el mateix Pairolí fa del món evocatiu relatat en un llibre de Stendhal. Dos antics mons condensats en la capacitat memorística de la literatura. Al darrere, la percepció d'un autor i d'un lector que aixeca acta notarial i sensible d'aquests mons.

3— Sense cap mena de dubte l'objecte primordial del dietarisme de Pairolí és el temps, un temps summament plàstic, que pobla de sentit els espais que conceptua. És un temps innervat en la sensibilitat i la

>> Miquel Pairolí i Lluís Muntada, el 29 d'octubre de 1988. Muntada acabava de guanyar el Premi Casero d'aquell any.

Una reflexió sempre assaonada en les cadències de la natura i en documents culturals perdurables, i permeten endevinar una línia d'evolució poètica

percepció dels fets, és un temps que organitza la virtut de l'abstracció, la facultat de plantejar modes generals de la memòria i l'existència. És un temps, en definitiva, convertit en principi narratiu, que sotmet tot el desplegament de l'escriptura.

Com succeeix a *Paisatge amb flames* i a *Octubre*, les quatre estacions de l'any estructuren el procés narratiu, reforçant d'aquesta manera el cronotop en què s'emmarca l'escriptura. A *L'enigma*, en canvi, aquesta estructura no es respecta d'una manera explícita però tanmateix perdura d'una forma implícita, perquè el pas del temps també impregna les entrades d'aquest dietari. Així, a un ritme pautat pels cicles de la vida quotidiana, aquests tres dietaris revelen una gran capacitat d'observació. El temps pot ser una resistència que funda l'escriptura, perquè, com l'autor ens recorda a *Paisatge amb flames*, «ja sabem prou bé que el temps és innecessari i que acaba engolint-nos; no crec, per tant, que calgui facilitar-li les coses. Més aviat penso que convé tractar-lo amb un cert menyspreu». Potser, d'una manera propera a la de Josep Pla, que considerava que «la literatura és una lluita contra l'oblit», Pairoli intenta burlar l'efecte voraginós i la frenesia del temps a través de l'escriptura, com si l'escriptura significués un dic de contenció davant d'aquest *excés de consciència temporal*.

És també un temps que enfondeix en les arrels catalanes de l'autor, en les observacions sobre la parla i la deriva moribunda de l'idioma català, una descripció dels mons que desapareixen en el cor de l'antiga ruralia. És un temps diàfanament matèric, que, tal com s'expressa a *L'enigma*, dorm «en la simetria ocre i mangra de les teulades».

És també un temps que té la facultat de transformar-se en preceptiva literària i d'intensificar la recerca d'una nuesa estilística que passa per refusar tota ornamentació fàtua. Aquest factor es revela d'una manera inapel·lable a *Octubre*, llibre on un escriptor, ja amarat de consciència de la secreta complexitat de l'escriptura, confessa: «Ara podria assajar diverses figures intel·lectuals o fins i tot religioses. Mirar de relligar-ho tot, *La Creació* i aquest pit-roig, establir connexions i correspondències, imaginar paral·lelismes, dibuixar línies que convergissin en una conclusió més o menys rodona (...). En un altre temps potser ho hauria

fet. Ara no ho faré. No m'hi veig amb cor ni penso que sigui oportú ni que reveli res ni que serveixi de gran cosa, tret de satisfer la vanitat, bastant inútil, de les complaències intel·lectuals».

A *Octubre*, Miquel Pairoli parla de dos rellotges de paret, un que s'avança i l'altre que s'endarrereix, plasmant d'aquesta manera el trànsit i la lluita titànica de l'autor i la humanitat sencera per subsistir enmig de l'intent de controlar el temps. La literatura per a ell també seria una clepsidra que amida aquest temps, una mesura que es tensa entre l'evocació i la dimensió tel·lúrica. Aquest efecte de compensació el podem plasmar en la magistral evocació dels morts que es desplega a *Octubre*, en unes lletres que a partir d'un objecte material encapsulen tot el temps concentrat de l'absència, de l'estima, de la nostàlgia. A través d'una figura corpenedora l'autor associa el buit del record amb la materialitat irrecusable d'una serra de dues mans, la que feia servir amb el seu pare. Citem: «Una serra de dues mans és una eina molt explícita. Calen dues persones per utilitzar-la, una mà necessita que n'hi hagi una altra a l'altre cap. Quan no hi és, quan no hi ha ningú, l'eina es torna absurda».

4.— Són molts els afluents filosòfics que irriguen els dietaris de Pairoli i que caldrà explorar amb cura. La seva literatura, ja ho hem dit, estableix una aliança entre les observacions naturals i els ritmes del pensament. En aquest sentit Pairoli explota un substrat horacià passat pel filtre d'Heràclit, explota la idea de *natura naturata* dels clàssics, la idea de «naturalesa passiva», naturalesa que, un cop creada, continua operant amb mitjans propis. La mirada literària de Pairoli, mesclada d'esbalaïment i de goig per l'espectacle implacable i silencios de la naturalesa, vol registrar aquest procés.

Com a actitud vital, Pairoli admet punts de comparació amb Montaigne, *mutatis mutandis*. Fa la impressió que, com Montaigne, Pairoli s'ha retirat a les seves possessions, on viu en gran part dedicat a la literatura, aquest dialecte —o potser llengua essencial— de la vida. Amb la deliberada reverberació del constant *Que sais-je* present en *Els assaigs* de Montaigne, i a través de notes autobiogràfiques o apunts naturals, Pairoli conjura les modes, el pen-



L'objecte primordial del dietarisme de Pairoli és el temps, un temps summament plàstic, que pobla de sentit els espais que conceptua

>> *Llegint Octubre, a casa seva, el 2010.*



ARXIU D'EL PUNT AVUI [JORDI SOLER]

sament *prêt-à-porter*, els llocs comuns, el gregarisme i l'adotzenament en general, allunyant-se de la pertorbació i la urgència, construint d'aquesta manera un hivernacle literari que bé es pot entendre com una materialització de la felicitat o la resistència individuals.

Amb un sentit epicuri entén l'art, la bellesa i l'amistat com a refugis. És epicurisme empeltat d'estoïcisme, tal com es demostra al dietari *Octubre*, on, a part d'un mestratge vital i literari, també hi senyoreja una implacable assumptió serena del destí, per terrible que sigui el perfil d'aquest destí.

La seva literatura expressa també molts dels correlats escèptics de la filosofia, sobretot d'aquella filosofia que —a la manera de Hobbes, de John Gray, o de Benjamin— interpreta la cultura des d'una òptica dual i de fons fatalista, un producte capaç d'encarnar el sublim i, al mateix temps, allò més miserable de la condició humana. I la seva literatura també participa de molts dels alens de la filosofia de Blaise Pascal, ja que els dietaris de Pairoli remarquen la condició infinitament gran i infinitament petita de l'ésser humà, aquesta *canya pensant*, tal com definia de manera patètica i alhora grandiosa el pensador francès.

Més escèptic i menys hedonista que en els seus anteriors dietaris, a *Octubre* ens llega una preceptiva insubornable



ARXIU D'EL PUNT AVUI [JORRI SOLERI]



ARXIU D'EL PUNT AVUI [JORRI SOLERI]

>> *Miquel Pairolí davant de casa seva, a Quart, el novembre de 2010. La casa i l'hort, dos elements recurrents en els seus dietaris.*

Un llegat

A través dels dietaris, Pairolí ens llega una manera de mirar, de percebre, de sentir. En suma: ens llega l'acte performatiu de tantes escriptures. Ens llega el paisatge, que és sempre una construcció cultural. Ens llega una íntima mirada sobre Itàlia, Portugal, la natura, l'art, la música, la literatura, les Gavarres... Més escèptic i menys hedonista que en els seus anteriors dietaris, a *Octubre* ens llega una preceptiva insubornable. Com en un procés d'autoafinament davant de la imminència de la mort, Pairolí esbossa claus interpretatives sobre l'èxit literari, sobre l'orgull i el ressentiment que poden corcar l'escriptor, o sobre una il·luminadora conceptuació de com la crítica literària degenera en un impune sistema d'autoprofecia i justificació de la mateixa línia defensada pel crític literari. En una postil·la sempre raonada i raonable, Pairolí també revisa críticament tres escriptors que admira: Josep Pla (a propòsit de la crítica demolidora que l'autor empordanès va fer del dietari de Francesc Rierola), Espinàs, Shakespeare i Plató, exalçats en els anteriors dietaris. Com enmig d'un procés d'acceleració *Octubre* revela que la mort prematura no va donar temps a Pairolí a autoimpugnar-se parcialment, a descarrerar-se i potser a remodelar algunes de les pròpies línies de força literària. Refusant tota temptació totalitzant («res de relacions forçades ni d'equilibris per a la platea») Pairolí defuig

llocs comuns de la recepció literària, remarquant que «tota obra artística s'explica ella mateixa»; que no es fàcil racionalitzar perquè una obra d'art ens commou; i, en contra dels apòstols que preconitzen el regne de la senzillesa i l'austeritat estilístiques, considera que «no cal tanta austeritat, ni en literatura ni en la majoria d'ordres de la vida». Tota una declaració de principis que insinua una possible línia d'inflexió en la seva pròpia literatura, una línia desgraciadament estroncada.

A *Lenigma*, a l'entrada titulada «Sobre la relectura», Pairolí defensa que llegir i rellegir un llibre són actes «substancialment diferents». Subjugats a la visió d'Heràclit, mai no som el mateix lector, mai no som el lector que *vam ser*. Pairolí ho plasma de la següent forma: «Com que llegir és viure, rellegir és tornar a viure, i aquest no és pas un exercici innocent». Les exigències d'aquest estudi de panoràmica m'han dut a rellegir els dietaris de Miquel Pairolí. Tants anys després d'haver llegit *Paisatge amb flames* i *Lenigma* per primer cop, en tots tres llibres he trobat una implosió de significats que han sostingut i multiplicat el vigor amb què els vaig llegir per primera vegada. És només el primer indicatiu d'una evidència que no necessitava de la meua modesta experiència lectora. És només un indicatiu de la perdurabilitat de la literatura de Miquel Pairolí.

Lluís Muntada és escriptor.

Pairolí defuig llocs comuns de la recepció literària, remarquant que «tota obra artística s'explica ella mateixa»

Els silencis fecunds

Vicenç Pagès Jordà

La primera vegada que vaig veure Miquel Pairoli va ser fa més de vint anys, amb motiu de l'antologia *Tapís*, on vam publicar un conte cadascun. L'última vegada que vam parlar va ser també arran d'un llibre on tots dos vam publicar contes, aquesta vegada inspirats en els quadres de Joan Mateu. Entremig, vam coincidir en programes de ràdio sobre llibres, signant per Sant Jordi, en el jurat del premi Just Manuel Casero... He llegit tots els seus llibres, però no puc dir que les nostres converses s'internesin en el terreny de les confidències.

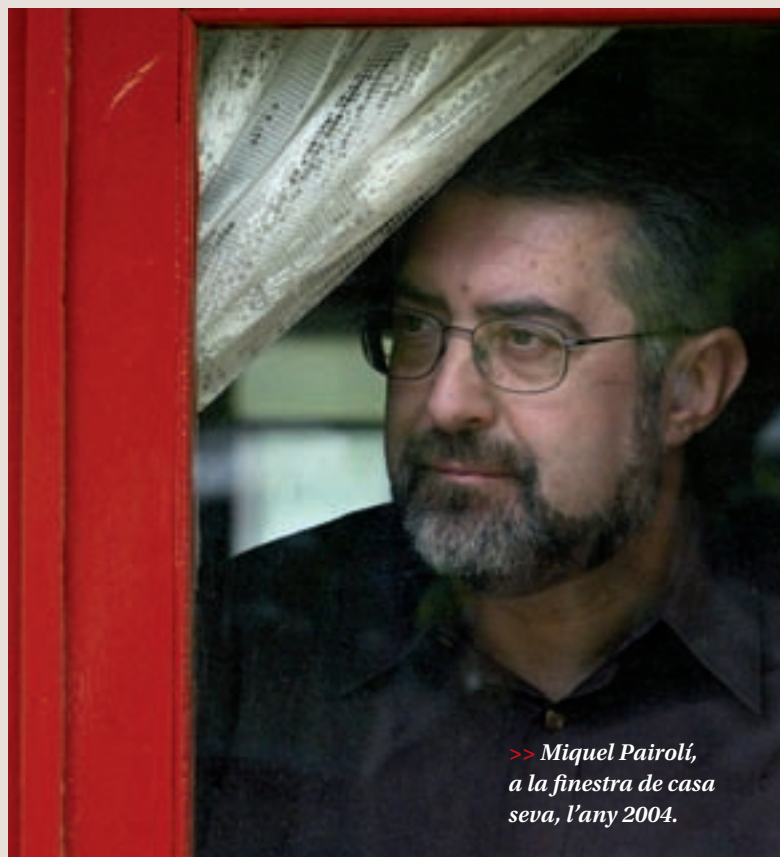
Quan vaig iniciar-me en el món de les lletres, el primer que em va sobtar va ser que molts dels autors que anava coneixent no eren tímids i silenciosos, tal com jo em pensava, sinó tot el contrari. Al llarg dels anys, he topat amb poetes i novel·listes que protesten iradament contra els greuges que els infligeix el destí, que inicien autobiografies orals en els moments menys pertinents, que canten en públic, que blasmen a crits governants i mandarins, que increpen les noies que passen pel carrer. L'únic escriptor que respon a la imatge que me n'havia fet abans de conèixer-lo cap ha estat Miquel Pairoli.

Les seves converses amb mi seguien una pauta on els silencis s'alternaven amb les frases breus, que ell sempre pronunciava amb un volum mesurat. Si a la nostra taula hi seia algun escriptor dels més explícits i extravertits, Pairoli es limitava a deixar caure un comentari encertat de tant en tant. No el vaig sentir mai recórrer a cap frase sobre el temps, a cap xafarderia, a cap lloc comú dels que es prodiguen als ascensors o a les sales d'espera. Amb ell, era la glossa concisa o res. Esquerp, reservat o reflexiu (o tot alhora), Miquel Pairoli era una d'aquestes rares persones que no semblen sentir-se molestes en el silenci. Ara bé, els breus comentaris que escandia de tant en tant revelaven que estava al cas de tot.

Llegint els seus articles, sempre m'impresionava el contrast entre la discreció amb què es produïa en la conversa i la contundència de les seves opinions publicades: com si en el silenci se li anessin assentant les paraules. En les novel·les i els assajos em sorprenia el ritme segur, la fluïdesa d'aquella prosa precisa i intensa, que es descabdellava amb la

continuitat que jo trobava a faltar quan ens trobàvem en persona.

Estem acostumats a xerraires que de tant en tant escriuen. En aquest món de tertulians efímers, d'opinatadors que s'estimen més parlar malament que callar bé, Miquel Pairoli representava la manera de fer inversa: la del que sap escoltar i després es tanca a escriure sense presses ni angoixes. En contrast amb els que parlen amb arrogància, Pairoli callava cordialment. Els seus silencis em fan pensar en el relat sobre el vell monjo budista que es decandia sense parlar. Abans de morir, els altres monjos, impacients davant tot aquell coneixement que es perdia per sempre, li van insistir tant perquè parlés que a l'últim va obrir els llavis i va deixar anar una sola paraula: «Foc». I llavors el monestir es va cremar.



>> Miquel Pairoli, a la finestra de casa seva, l'any 2004.

PERE DURAN

Miquel Pairoli era una d'aquestes rares persones que no semblen sentir-se molestes en el silenci. Ara bé, els breus comentaris que escandia de tant en tant revelaven que estava al cas de tot



ARXIU D'EL PUNT AVUI [MANEL LLADÓ]

La simplicitat lluminosa

El món subtil i savi de Miquel Pairolí

L'obra narrativa de Pairolí es fonamenta en la recerca de la «simplicitat lluminosa», en la dignitat de la mesura i l'equilibri, en el respecte pel lector i en l'amor per la cultura.

ROSA FONT > TEXT

« En la planta, en el còdol, en la llum, en el cos hi ha un estat de bellesa que pot durar un minut o cinquanta anys. La forma assoleix aleshores una expressió justa, un equilibri», afirma Miquel Pairolí a *Octubre*. I aquestes paraules serveixen per definir els fonaments de la seva obra: l'expressió justa que condueix a un estat de bellesa, la recerca de la «simplicitat lluminosa», l'exigència artística que deriva en el discurs ben construït, en l'estil elaborat i precís, en el respecte pel lector i en l'amor per la cultura.

La producció literària de Pairolí presenta una sèrie de constants. En l'aspecte temàtic, reapareixen la reflexió sobre el pas del temps i la mort, sobre la continuïtat del cicle vital dels humans i de la natura contemplada de forma atenta i minuciosa; l'estimació per la música i la pintura i, especialment, per la literatura, com a formes d'art que desvetllen emoció i bellesa.

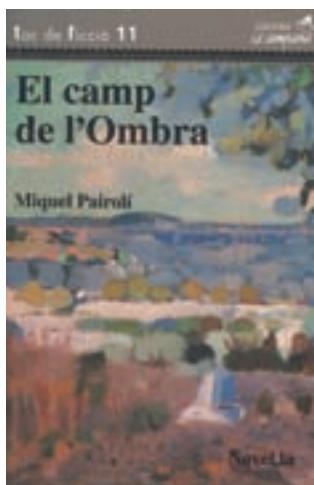
Les seves novel·les (*El camp de l'ombra*, *El convit*, *El manuscrit de Virgili* i *Cera*) reflecteixen situacions de canvi social i històric que permeten plasmar unes formes de vida extingides o en procés d'extinció, mostren personatges polièdrics i subtils, i, sobretot, manifesten la voluntat de conferir l'«ordre just» als mots quant al so i al sentit. Ressegueixen, com diu Pairolí en relació amb la

Sisena simfonia de Txaikovski, el decurs de la vida, «la joia i el dolor, la tragèdia que viu i assumeix cada persona al llarg de l'efímera existència». I els personatges són, de fet, l'expressió del destí humà, on conflueixen «l'alegria, la turbulència, l'exaltació, el sofriment, la tristesa». Viuen la vida amb plenitud i mai no renuncien als seus orígens. S'adapten a les circumstàncies, es transformen amb les circumstàncies, i són conscients dels seus límits. Per això a vegades es mostren cínics, contradictoris, irascibles, apassionats i introspectius: analitzen el món des de la perspectiva de l'observador sagaç i intel·ligent que contempla la realitat i els canvis que s'hi produeixen amb una barreja de melangia i de voluntat de distanciament, d'ironia i d'escepticisme; de lucidesa, en definitiva.

Les novel·les de Pairolí ressegueixen «la joia i el dolor, la tragèdia que viu i assumeix cada persona al llarg de l'efímera existència»

El camp de l'ombra

El camp de l'ombra (1995), la primera novel·la de Miquel Pairolí, gira al voltant de dos grans temes: el món rural i els canvis que experimenta, i el pas del temps i la mort, simbolitzats pel mas Isern i els dos germans que l'habituen: en Salvi i en Joan. Dos temes que s'entrellacen i que desemboquen en el gran objectiu del llibre: presentar l'última baula



Les seves novel·les reflecteixen situacions de canvi social i històric que permeten plasmar unes formes de vida extingides



ARXIU PERSONAL DE LA FAMILIA PAIROLÍ (NÚRIA SANTIAGO)

d'una família (Joan Isern) que s'ha anat extingint a poc a poc, i de la qual tan sols queden els records dels últims supervivents.

En la novel·la, hi ha dos personatges que representen el passat i el futur de la ruralia: Joan Isern, home de poques paraules però de pensaments sòlids, i Alcía, neboda de Salvi i de Joan, una noia pintora formada a Barcelona, que, convertida en hereva del mas, acaba venent-se'l. I és a través d'aquestes dues veus intercalades que percebem l'esfondrament d'una família i de tot un univers: la veu del narrador en tercera persona que filtra el punt de vista d'Alcía, i el dietari de Joan, del qual es consignen uns dies esparsos que abracen un període que va des del 28 d'abril de 1939 fins al 30 d'octubre de 1990.

A través de les paraules que Joan escriu al seu dietari, coneixem la seva amarga experiència durant la Guerra Civil, els estudis que havia iniciat a la Universitat de Barcelona i els llibres que li plauen, des de Sèneca fins a Plutarc. De Joan, en sabem els pensaments sobre les guerres («Al camp de batalla no hi ha heroisme, hi ha lleialtat i por, molta por»), la creença que la seva vida ha estat impulsada per la fatalitat («Però tot se'n va anar avall, ensorrats els fonaments per la ira, per la mala voluntat, per la fatalitat»), els amors del passat, les reflexions sobre la pervivència de l'escriptura i sobre la desaparició de les classes so-

cial. Reflexions que, de ben segur, compararien personatges com don Toni, de *Bearn*, i el Príncep Salina d'*El Guepard*, els protagonistes de dues obres que Pairolí venerava, i amb els quals Joan manté unes afinitats: «Tot tendeix a una vulgarització, a una popularització, a eliminar les fronteres entre les classes socials o si més no entre els comportaments i les aspiracions de les classes socials». Però a diferència de les novel·les de Villalonga i de Lampedusa, i tot i la inevitable melangia que es deriva dels canvis soferts al món rural, Pairolí mostra —sense contraposar-los— un món en decadència aferrat als lligams de la sang, i un món nou, ple d'interessos molt més tangibles, comuns, vulgars potser però definitius». Un món nou i un futur inevitable, representats per Alcía, que exemplifica, a més, la figura de l'artista modern: pragmàtic i alhora sensible, bohemí i bon negociador.

Joan i Alcía: dues maneres de contemplar la realitat i dues formes de vida. L'una, la de Joan, estoica i carregada d'escepticisme, i l'altra, la d'Alcía, hedonista i vital.

El convit

A *El convit* (1998) es recrea l'atmosfera tancada i corrupta del franquisme, i la decadència moral dels qui ostentaven el poder i l'autoritat. Constitueix una metàfora de la situació que es va viure durant aquells

>> *Signant llibres en una parada de Sant Jordi, el 1990.*



***El convit* constitueix una metàfora de la situació que es va viure durant aquells anys (el franquisme)**

anys: l'odi amagat que es descarrega implacable sobre el feble o el perdedor i la necessitat de reconciliació que se'n deriva.

S'hi descriu un sopar a casa del comissari franquista Carpentier, en el qual rep la família Forest, una família de la burgesia catalana que li demana que faciliti l'alliberament del seu fill, empresonat i sotmès a un consell de guerra a causa de la seva vinculació amb la CNT. L'antic ressentiment del protagonista (l'haver-se sentit vexat pels Forest quan estiujava a Gualba) va aflorant progressivament fins arribar al clímax final.

Destaca, en la novel·la, l'entramat de passions sòrdides que impulsen els personatges, els quals es mouen com un cor de tragèdia grega que exerceix el seu paper amb precisió i sempre seguint les ordres del corifeu: el comissari Carpentier, l'artífex de la venjança que conduirà no a la mort física de la víctima (el matrimoni Forest), sinó més aviat a l'agonia lenta del matrimoni i a l'alienació mental de Genoveva Forest.

El convit té algun ingredient, com ara l'actitud perversa i deshumanitzada d'alguns personatges, que l'allunya de les altres obres del corpus narratiu de Pairolí, però en definitiva és una novel·la que evidencia l'ambivalència i les contradiccions del gènere humà i els nivells de mesquinesa a què és capaç d'arribar l'individu.

El manuscrit de Virgili

El manuscrit de Virgili (2004) és una alegoria sobre la creació literària, sobre l'ambició de l'escriptor i el seu compromís amb la literatura. Planteja un altre dels temes bàsics de l'obra de Pairolí: el valor de la creació artística, tant des del punt de vista de l'autor com del destinatari.

En el marc de l'Europa dels anys 20, Berta Canonici, una dona gran i acabalada, demana a Reinald Virgili, un escriptor que acaba de ser reconegut i lloat per la crítica arran de la seva novel·la *Memorabilia*, que escrigui només per a ella a canvi de molts diners que permetran al protagonista prescindir de la seva feina com a comptable en una companyia d'electricitat.

A partir d'aquí, el protagonista es formula el següent interrogant: escriure una obra literària per a un sol lector té algun sentit? La resposta és la mateixa novel·la, aquesta art novel·lística que construeix Virgili (el

cognom no és casual, sinó que podem imaginar el protagonista com una rèplica del Virgili clàssic: observador taciturn, reflexiu, de memòria tenaç, preocupat per la qualitat de la seva obra) per a un sol lector i per a cadascun dels lectors, una art construïda amb tenacitat i constància: «Això era el que més apreciava; havia aconseguit el ritme, la cadència, la intensitat que volia que tingués la prosa d'aquelles pàgines, la densitat verbal, l'equilibri entre recursos poètics i continuïtat narrativa de la prosa».

El manuscrit de Virgili és una alegoria sobre la creació literària i tot el que comporta: les dificultats i les satisfaccions que proporciona a l'escriptor, els camins laberíntics sobre els quals es desenvolupa i creix l'obra, la creació dels personatges, l'ordenació de les idees i de la trama i, sobretot, la construcció verbal de la novel·la: la sàvia combinació entre les frases descriptives, concises i estrictes, i les més filigranades. I també és una gran alegoria sobre les capacitats, l'ambició i els límits de l'escriptor, sobre el respecte per ell mateix i pel lector, i sobre el seu compromís amb la literatura.

Estructuralment, *El manuscrit de Virgili* és una novel·la dins d'una novel·la. D'una banda, hi ha el manuscrit de Reinald Virgili, el que és pròpiament la història de la seva vida i de la seva obsessió com a escriptor explicada al doctor Bloch, metge d'un sanatori suís en el qual va ser ingressat el protagonista en caure en l'alienació mental. D'una altra, hi ha les investigacions i entrevistes que fa el fill de Reinald per arribar a saber com va morir el seu pare, al qual no havia conegut, i la trobada del manuscrit al sanatori de Seilesberg. Aquesta segona part de la novel·la està explicada en tercera persona per un narrador que filtra els pensaments del fill de Virgili.

D'*El manuscrit de Virgili* de Pairolí, cal destacar dues coses: en primer lloc, la influència de Marcel Proust (escriptor al qual admira el protagonista) per la manera com es presenta el fluir de la consciència de Virgili, la dissecció detallada dels seus pensaments i estats d'ànim, i pel valor de la memòria. I, en segon lloc, la importància que el mateix autor atorga a l'obra literària ben feta, malgrat el nombre de lectors que pugui tenir: «L'obra existeix, amb lectors o sense, repartida i compartida o bé com un diamant enterrat en el fang».



***El manuscrit de Virgili* és una alegoria sobre la creació literària i tot el que comporta... I també és una gran alegoria sobre els límits de l'escriptor**



ARXIU D'EL PUNT AVUI (JORDI SOLER)

Cera

Cera (2008) és la quarta novel·la de Miquel Pairoli. Constitueix un retrat de la societat gironina dels últims quaranta anys del segle XX. Narra la puixança i el posterior declivi de la família Castells, que ostenta el negoci d'una cereria, paral·lelament als canvis que es produeixen en la societat gironina d'aquell temps. Assistim a la instal·lació de la família i el seu negoci en un carrer del Barri Vell de Girona, al trasllat de domicili a la part nova de la ciutat, tal com corresponia a una família burgesa, i a la destrucció final de la casa en el moment que la febre urbanística s'instaurava arreu.

El relat de l'evolució d'aquesta família ens el proporciona un narrador que, com pretenia l'autor, es va desdibuixant al llarg de la novel·la: el nebot d'Arcadi Castells, un nen encara quan l'acció s'inicia l'any 1963 amb la mort i l'enterrament del bisbe Cartañà i un home ja madur l'any 2000 quan contempla, des de l'estació del tren, la demolició de l'edifici dels Castells. La cera esdevé, doncs, el símbol de l'extinció d'una família i de tot un món.

El retrat dels personatges continua essent tan acurat i penetrant com el de les se-

ves novel·les anteriors: la relació torturada entre els germans Agustí i Hermínia, fills d'Arcadi i Elvira, la descripció de les dones que acompanyen Hermínia en la seva vellesa i decrepitud, la visió precisa, i fins a un cert punt sardònica, de la cúria gironina i de la processó de cos present del bisbe Cartañà l'agost de 1963, conformen l'essència tempestuosa i heterogènia dels humans.

Pel que fa a l'estructura, la millor carta de presentació és la que en fa el mateix autor a *Octubre*: «Per a mi, *Cera* és una simfonia amb quatre moviments força concrets, diferents i ben determinats. Els dos primers capítols constitueixen el moviment inicial, amb una forma musical precisa, a estones solemne, obscura, fins i tot amb una mena de marxa fúnebre inicial —un tema que es va repetint al llarg de tota la novel·la—, però en gran part és una música expansiva, amb un gran volum de so, amb agitació i amb freqüència de *tuttis*. Música que es desenvolupa al carrer, plena de vitalitat i diversitat, amb moviments de masses, amb diàlegs entre la fusta i el metall».

Pairoli va bastint un microcosmos a l'entorn de la decadència d'una família

>> Miquel Pairoli amb motiu de la publicació de la novel·la *Cera*, el gener de 2008.



A *Cera*, Pairoli va bastint un microcosmos a l'entorn de la decadència d'una família i de diversos grups de la societat gironina



>> Notes i esquemes per a l'elaboració de la novel·la Cera.

(comparteix, en aquest sentit, alguns trets amb *El camp de l'ombra*) i de diversos grups de la societat gironina, i ho fa amb la profunditat i el detallisme de l'observador capaç d'endinsar-se en els pensaments més amagats dels personatges i d'ironitzar sobre les actituds, sovint hipòcrites, de diferents elements representatius de la ciutat.

El retrat de Voltaire

El retrat de Voltaire (premi Joan Santamaria de Teatre, 1994) fa un elogi de la llibertat, de la lucidesa, de l'amor passional, capaç de contrarestar els estralls del pas del temps i la malenconia que neix del record

L'única peça teatral que s'ha publicat de Pairolí gira al voltant d'un esdeveniment que es produeix en la vida de Voltaire ja vell i sobre el qual han especulat crítics i biògrafs: la trobada a París amb una ex-amant, Suzanne de Livry, actual marquesa de Gouvernet, per demanar-li que li torni un quadre que ell li havia regalat, un retrat de joventut del mateix Voltaire.

Per què Pairolí tria aquest personatge? Potser perquè Voltaire és un compendi d'uns valors i unes actituds en què creia el mateix autor: la defensa del progrés i la tolerància, i l'amor pels clàssics i per qualsevol manifestació del saber. O potser perquè aquest episodi de la vida de Voltaire li serveix per desplegar temes com el pas del temps i el record de la joventut, el de la vida lligada al plaer dels

sentits, i el de la crítica d'una societat hipòcrita, d'un poble voluble i d'un ésser humà «curiós» i «estrafolari», sotmès a les febleses del cos i de l'esperit. Una de les respostes seria segurament la contemplació del retrat de Voltaire jove, pintat per Nicolas de Largillière, que Miquel Pairolí havia vist a París.

Hi ha, també, en aquest diàleg entre Voltaire i Suzanne, un elogi de la llibertat, de l'orgull com a «aliment de l'amor propi, imprescindible per anar amb el cap alt», de la lucidesa, de l'amor passional («Tu, Suzanne. Tu em vas fer conèixer com pot ser de poderós el foc de l'amor i com en aquesta passió hi ha la vida, pura com un diamant, perillosa com un combat a floret»), capaç de contrarestar els estralls del pas del temps i la malenconia que neix del record: «Però jo estic disposat a morir amb la copa als dits, m'enteneu? Detesto la malenconia».

I encara més remarcable és el llenguatge verbal: elaborat, culte, ple de jocs de paraules, intel·ligent, irònic («Però si eren unes banyes tendres i rodonetes com les d'un vedellet...», diu Suzanne, i Voltaire respon: «Doncs a mi em semblaven enormes i arbrades com les d'un cérvol vellarcàs!») i sensual i eròtic: «Vós sabeu que no he estat mai el senyor gatàs de la marquesa, però sí que vaig ser el ratolí, mig furtiu i esmunyedís, de la petita Suzanne. Ara potser el bosc s'ha aclarit i el mont de Venus presenta esquerdes i xaragalls, però el vell ratolí encara hi faria niu...». Com és també remarcable el llenguatge escènic: la precisió en la presentació dels personatges i de l'escenografia, les acotacions mesurades que juguen amb els silencis i amb els riures de Suzanne i de Voltaire, que reforcen el sarcasme d'alguns diàlegs i trenquen la càrrega emotiva d'algunes escenes.

El pas del temps en la natura i en les persones, la importància de la memòria com a testimoni d'un món en transformació, l'atracció per la cultura com a forma d'alliberament i de plaer, constitueixen les bases del món literari de Pairolí. Un món subtil i savi arrelat en la paraula precisa i lluminosa, en l'exploració de la sonoritat del mot, de la plasticitat de l'adjectiu; en la paraula capaç d'expressar les ambigüitats de l'ànima humana i el sentit exacte d'una idea i de tot un món.

Rosa Font Massot és escriptora i professora.



Per què Pairolí tria Voltaire? Potser perquè és un compendi d'uns valors en què ell creia: la defensa del progrés i la tolerància, i l'amor pels clàssics

Un escriptor de la terra

Guillem Terribas

Han passat ja uns mesos i encara som una colla de gent que no ens hem acabat de creure que en Miquel ja no estarà (físicament) entre nosaltres. En canvi sento molt més a parlar d'ell ara que no hi és que quan estava entre nosaltres. Mai no havia vist tantes fotos d'en Miquel com ara. Mai no m'havia fixat que en la majoria de les fotos (ho podeu comprovar a Google) en Miquel té una mirada serena, tranquil·la i que et mira als ulls, amb delicadesa, sense agressivitat, amb un somriure amable.

I és que en Miquel que jo vaig conèixer era amable, tranquil, gens agressiu i moltes vegades amb el somriure a la cara.

De fet, tant ens podíem passar mesos sense veure'ns com de cop i volta, amb poca distància de dies, ens podíem trobar en el teatre, en un concert, a la llibreria o en un sopar. I quan els dies sense retrobar-nos eren llargs, en retrobar-nos la nostra conversa podia ser la continuació de la darrera. I, així durant molts anys, trenta o més.

I, malgrat aquesta relació, mai no vaig acabar de conèixer del tot en Miquel. Possiblement l'he conegut... encara parlo en present, quan ja he de parlar en passat. Possiblement el vaig conèixer més en els darrers mesos de la seva vida que durant els anys anteriors. I no és que Miquel amagués coses i no volgués parlar de coses seves, no. Senzillament parlava d'altres coses, possiblement per a ell més interessants o, com mínim, així t'ho feia entendre. En canvi, ell sí que sabia coses de molta gent. En Miquel sabia escoltar i també sabia observar. Llavors ho sabia explicar i escriure. D'aquí les seves novel·les i, sobretot, els seus articles. Els dietaris, ja és una cosa a part. Llegint-los, em passa el mateix que en la vida real: sembla que ho saps tot d'ell, però no. Et deia (escrivia) en els dietaris el suficient, i molt ben dit, però hi deixava aquella ambigüitat entre la realitat, el desig i la fantasia. Tot plegat molt Miquel Pairolí.

En Miquel era un home de la terra. La coneixia i l'estimava, tant metafòricament com físicament. Tocava molt de peus a terra a l'hora de dir les coses i d'escriure-les.

I que més us puc dir d'en Miquel que en els darrers mesos no s'ha dit.



ARXIU PERSONAL DE LA FAMÍLIA PAIROLÍ

>> *Miquel Pairolí, a principis dels anys noranta, a la Llibreria 22.*

Per la meua banda, tal com he escrit al començament, encara no m'he acabat d'empassar que ens ha deixat per sempre. No em costaria gens creure que és a l'hort acabant de llaurar o de plantar alguna hortalissa de l'època i que entremig està escrivint un altre llibre, un dietari o l'article del dia... i la seva mare l'avisava que el demanen per telèfon.

En Miquel sabia escoltar i també sabia observar.

Llavors ho sabia explicar i escriure.

D'aquí les seves novel·les i, sobretot, els seus articles



ARXIU PERSONAL DE LA FAMILIA PAIROLÍ [HELENA HENRIQUES].

Un periodista amb majúscules

Va escriure molt de periodisme cultural, però va excel·lir com a articulista

La vida periodística de Miquel Pairoli ha anat lligada a *Presència*, on va publicar els primers articles l'any 1976, i al *Punt*, on va treballar de 1987 a 1990, i va escriure-hi des del 1994 fins el 2011. Per a la història queden els 3.200 articles de *L'escaire*, que va cloure el magistral *Teló*. Va començar la feina d'articulista amb les columnes de *L'enrenou*, els anys vuitanta, i del *Tríptic*, els anys noranta.

>> Miquel Pairoli en una taula rodona l'abril de 1991, l'època en què treballava al *Diari de Barcelona*.

JOAN VENTURA BRUGULAT > TEXT

En el seu comiat dels lectors, en Miquel va explicar els quatre ingredients indispensables dels seus articles: «Sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat. («Teló», darrer article publicat per Miquel Pairoli a *El Punt Avui* el 29.5.11). Els seus articles semblaven teixits amb fil de seda, eren elegants i rotunds, documentats i ponderats, i mai parlava d'ell, ni al capdavant tampoc no ho va fer el dia que va escriure «Teló», una peça que hauria de ser d'obligada lectura per a tots els titulars i els aspirants presents i futurs a columnistes d'opinió.

Vides coincidents

Amb en Miquel ens podíem haver conegut de petits. Vam néixer el mateix any, ell a Quart i jo, a Llagostera. Vam anar a la Salle, ell a Girona i jo, a Cassà. Després, el batxillerat a l'Institut Vicens Vives... i aquí els camins van començar a divergir. En Miquel es va llicenciar en filologia, mentre que jo

ho vaig deixar perquè en aquells anys era ben vist treballar a partir dels 14... El cas és que vam tardar 32 anys a trobar-nos en la redacció d'*El Punt*, on ell escrivia la columna *L'enrenou* (1985-87).

En Miquel havia iniciat la seva col·laboració amb la premsa escrita a *Presència* l'any 1976, i abans d'arrelar al *Punt* també va escriure a *l'Avui*, sempre sobre llibres i escriptors. Vam treballar plegats des de 1987 a 1990 quan va decidir seguir la frustrada aventura del *Diari de Barcelona* i el *Nou Diari*. Jo era el cap de Cultura d'*El Punt*, tot i que aviat vaig veure que en Miquel era més seriós, més ponderat, més savi.

També era una persona molt llegida, molt preparada i amb un pensament molt ben estructurat. Coneixia bé la literatura i la música (sobretot clàssica), i on teníem més punts de trobada era en el cinema i en el teatre i, sobretot, en la crítica a la mediocre política cultural de l'època. Ell era un erudit però mai no en feia ostentació ni tampoc feia quedar en evidència, i vet aquí que es va forjar una amistat que ja no es va perdre.

Els seus articles semblaven teixits amb fil de seda, eren elegants i rotunds, documentats i ponderats, i mai no parlava d'ell

Cronista d'una època

Després de la seva aventura barcelonina, que també va incloure escriure guions per a un programa d'en Raimon, a més d'altres activitats, ens vam retrobar de nou a *Presència*, en una altra etapa que vaig coordinar la revista (1997-1999). En Miquel hi va escriure una sèrie de cinc capítols, que es va publicar durant l'agost de 1997, i s'hi explicava l'evolució política i cultural de la societat catalana durant vint anys. Era un retrat del país que, vist amb perspectiva, és d'una actualitat esfereïdora. Just quan vaig reprendre la direcció de *Presència*, en el primer número del 2010 hi va publicar una altra crònica molt detallada, sobre els fets que havien marcat els primers anys del mil·lenni, on ja posava de manifest la situació de crisi que vivim, enfocant el món i també Catalunya.

Són dues peces periodístiques de gran valor. Llargues, documentades, universals i amb aquell to que el caracteritzava, amb el qual, sense caure mai en la grolleria ni l'insult, no es deixava res en el tinter. La seva darrera col·laboració a la revista va ser el novembre del 2010, en un article on radiografiava el segon mandat del tripartit, amb un celebrat títol: «Simca 1000, versió 2006».

A més, durant un grapat d'anys va exercir la crítica literària al diari i a *Presència*, i ho va deixar perquè volia tenir més temps per escriure, perquè pensar i elaborar un article diari amb la precisió dels 3.200 articles publicats a *L'escaire* és una feina titànica. Era un bon periodista cultural, però on va excel·lir va ser en aquestes impagables peces diàries de *L'escaire* que va publicar fins el 29 de maig de 2011, i que havia començat a escriure el 2000. Havia retornat al *Punt* el 1994 i escrivia dos dies a la setmana al *Triptic* (1994-2000).

Sopar amb absència

Al llarg dels anys ens anàvem veient, i en els darrers temps coincidíem en un parell de sopars anuals: amb els antics companys de la secció de Cultura i amb gent de la Bisbal, Cassà, Llagostera i Quart, aglutinada al voltant de la revista *Gavarres*. Al segon semestre del 2010, en Miquel ja no es trobava prou bé, però estoic com era ho anava trampejant, i encara a l'agost va venir a la festa del meu 55è aniversari (li portava qua-

tre mesos). Al sopar de *culturetes* del novembre ja no va poder venir («veràs Joan, ja sabem com van aquestes coses, una copeta de vi de més, una tertúlia que s'allarga...»), i just abans del sopar de *Gavarres* del febrer del 2011 va comunicar a l'amic comú Eloi Madrià que li havien diagnosticat el càncer de pàncrees.

Quan el van començar a ingressar al Trueta, a mi em van diagnosticar una embòlia pulmonar. Quan se'n va assabentar es va interessar per la meua salut, i quan li vaig dir que havia sortit de perill em va enviar aquest sms: «Enhorabona, doncs. Ara, a refer-se. Ja ens trucarem. Miquel (17.05.11, 20.00)». Dotze dies més tard va publicar la seva peça més antològica, «Teló», el seu comiat públic.

Ens vam veure més vegades a l'hospital i a casa seva, fins que un dia em va dir que ja no tenia ganes de fer res, llevat d'escoltar música... ni l'hort, ni escriure, ni llegir... La vida s'anava extingint. La darrera vegada vam parlar per telèfon, com aquell que no passa res, i vam quedar que l'aniria a veure la setmana següent. Ja no hi vaig ser a temps. Algun dia ens retrobarem, Miquel.

Joan Ventura Brugulat és periodista



>> **Miquel Pairoli**
i Joan Ventura
a la redacció
d'El Punt el 1989.



ARXIU D'EL PUNT AVUI (TOMAS CASADEMUNT)

**Era un erudit però mai no en feia ostentació
ni tampoc feia quedar en evidència, i vet aquí que
es va forjar una amistat que ja no es va perdre**



ARXIU D'EL PUNT AVUI (MANUEL LLADÓ)

>> Miquel Pairolí a la Llibreria 22, el març de 2008.

Els turons de les Gavarres

Pairolí era un home de la Mediterrània, però un parell de passos corredor endins

El mar queda generalment lluny en els dietaris i a les novel·les i a quasi tot el que va escriure Miquel Pairolí. Apareix més clarament a *Octubre*, el seu últim llibre: a *Platja de Castell*, a *Ran de mar, una pregunta*, a *Lluna a la Badia*, tres anotacions d'aquest dietari.

XAVIER CORTADELLAS > TEXT

A *Paisatge amb flames* que és el primer dietari de Pairolí, el mar no hi apareix directament ni un cop. Ni tan sols no el trobem —la mar, en diu ell generalment— aquella nit de gener que camina sol per Platja d'Aro. Només en sent la remor. Regular i calmosa, «com el compàs d'un rellotge». Tampoc no el veiem des del mas Isern d'*El camp de l'ombra*, la seva primera novel·la. Però és a prop. En una de les primeres planes, Alícia obre els finestrons després d'haver passat la nit al mas Isern i veu un cel clar d'un aire de tramuntana, els extensos sembrats del mas, «més lluny, els turons, coberts de bosc —el verd fosc del bosc mediterrani de pins i alzines sureres—» i sap que «rere els turons hi ha la mar».

A llevant de la vall de Quart

Pairolí és un home de la Mediterrània, però la seva Mediterrània no és a la porta d'entrada, sinó a un parell de passos corredor enllà. Generalment, evita parlar de l'Empordà perquè no hi viu, si més no oficial-

ment, però no li costa gaire passar de tant en tant de la vall de Quart a l'Empordà perquè el paisatge que ens descriu és tan empordanès com els de Josep Pla. Són sempre paisatges com aquell del mas Isern: hi ha sempre uns turons al fons, que alguna vegada precisa que són a llevant de la vall de Quart, uns turons on es colga el sol o sobre els quals es veu la lluna, i que impedeixen el pas del xaloc, tal com ens diu a *Octubre*. De tant en tant, també, concreta més i escriu que aquests turons són les Gavarres.

Una tarda de primers de juny, Miquel Pairolí va a passeig a les Gavarres. Ho escriu a *Paisatge en flames*: «L'esforç de pujar i baixar turons, de resseguir senderols per la intrincada carena. Fa calor a bosc i no passa ni un alè d'aire». Passada una estona, es cansa de tant de bosc. «La qualitat lírica del bosc és limitada per la reiteració i només es desvetlla de tant en tant amb el descobriment d'una esponerosa mata de xuclamel o d'un cirerer d'arboç que ofereix els seus fruits humils, aspres i deliciosos». El millor descobriment arriba quan Pairolí desco-

No li costa gaire passar de tant en tant de la vall de Quart a l'Empordà perquè el paisatge que ens descriu és tan empordanès com els de Josep Pla



ARXIU DE LA REVISTA GAVARRES [XAVIER ALBERTI].

breix una vinya. «M'assec al peu del camí a reposar una estona i penso que la bellesa que pot crear l'home sobre un paisatge supera de vegades la d'aquesta inconscient acumulació, regida només per la llei de la supervivència i per la roda de la vida i de la mort, que és la naturalesa verge».

Les Gavarres de què ens parla en aquest dietari són més noucentistes que planianes. De planianes no en poden ser gaire perquè Josep Pla pràcticament no en parla mai. Té les Gavarres a prop, però li queden lluny. Generalment no les veu, tampoc no s'hi acosta, i l'única vegada que ara recordo que s'hi endinsa, un dia que va al mas Vidal de Sant Climent de Peralta i que beu més del compte, segons explica a *El Quadern Gris*, ni tan sols no les esmenta. Les Gavarres, en aquest dietari, són unes muntanyes «de color d'ala de mosca», unes muntanyes per on passa —encara que Pla tampoc no n'es-

menti el nom— la tia Marieta Llach, que viu a Calonge, quan els ve a veure a Palafrugell; les muntanyes —en diu la Gavarra— d'on vénen els Llach: «el meu besavi d'aquesta branca fou masover a la Cavorca, un mas remot i solitari, entre cel i bosc». A la Cavorca, que és un mas de Fitor, hi va haver un assassinat fa més d'un segle. Possiblement, les víctimes van ser els besavis de Josep Pla. Les autoritats —també l'església— van tapar-ho. Això explica que uns cosins germans de la seva mare emigrin a França i que siguin anarquistes, però no que Josep Pla no en digui res perquè forçosament n'havia de saber alguna cosa encara que no conegués Gràcia Llac i Serra, la seva àvia. Si els interessa, poden llegir-ho a *Els secrets de sa Bardissa* de Jaume Aymar i Ragolta i, més clarament, en una entrevista que jo mateix vaig fer a Joan Botey l'any 2003, en el número quatre de la revista *Gavarres*.

>> *Amb Eloi Madrià, mirant el paisatge dels Carcaixells d'en Dalmau, part dels paisatges que descrivia Pairoli als seus articles a Gavarres.*

Les Gavarres de què ens parla a *Paisatge en flames* són més noucentistes que planianes

>> *Miquel Pairolí caminant per Quart, el 2009.*

ARXIU PERSONAL DE LA FAMÍLIA PAIROLÍ



Una mirada en el paisatge

Per la banda materna, Miquel Pairolí també tenia arrels a les Gavarres. Es deien Oliu. Provenien del mas Torroella de Fitor, una de les propietats més importants de les Gavarres marítimes, però vivien al mas Oliu, a Mont-ras. El treballaven «ells mateixos amb l'ajuda de mossos».

Miquel Pairolí ja estava malalt quan jo vaig llegir *Octubre*. Vaig telefonar-li per dir-li que el mas Oliu és una casa espatllada entre Fitor i Sant Climent de Peralta, casualment a pocs quilòmetres del mas Vidal. Però el mas de què ell parlava, un mas on va néixer la seva àvia Salvadora, és més al pla, a la part de Mont-ras que s'acosta justament al mar.

Sobre les Gavarres, Miquel Pairolí va parlar-ne moltes vegades a la secció *Una mirada en el paisatge*, que va escriure a la revista *Gavarres*, del primer semestre del 2002 al primer semestre del 2011, amb l'única excepció del número de tardor-hivern del 2004, que el va fer Pitu Basart. En total, són divuit textos que sembla que Editorial Gavarres vol publicar en un llibre. Jo vaig dirigir aquesta revista durant uns anys. Si no m'equivoco, va ser l'Eloi Madrià qui va proposar a Miquel Pairolí d'escriure-hi. *Una mirada en el paisatge* ocupava i ocupa quatre planes. Fins al número dinou, a les dues primeres, hi havia el text de Miquel Pairolí;

a les altres dues, una fotografia de Xavier Albertí. Si els llegeixen, hi trobaran textos sobre el castell de Palol, el Raval de Dalt de Vall-llobrega, Abellars (Fonteta), Sant Cebrià de Lledó, Santa Coloma de Fitor, el balcó de les Bruixes de Montigalà (Montnegre) o el puig d'Arques, per posar uns exemples. Jo només vaig acompanyar Miquel Pairolí alguns pocs cops. A Abellars o a Fitor, per exemple. Escoltava el que li dèiem, preguntava poc, mirava molt i no prenia gaires notes. Després, a casa seva, coïa el text lentament. L'article que acabava enviant era un escrit amb majúscules. Literatura d'aire molt fi, molt més de creació que el que molta gent que no escriu pressuposa. Recordo el text que va enviar sobre el balcó de les Bruixes. Es titula *Contemplar l'Empordà* perquè des d'aquest balcó es veu tota la plana empordanesa, molt especialment el tros de país que comença a Madremanya i que s'estén de les Gavarres marítimes de Fitor al golf de Roses. «Veieu el país com si fos plantejat sobre un mapa... No us en cansaríeu mai de guaitar aquest panorama. Recordeu el que heu llegit, les notes d'una cobla, i l'emoció us xiuxiueja que podeu córrer tant món com vulgueu, però que sou d'aquí. Petita, breu figura humana d'aquest paisatge».

Xavier Cortadellas és escriptor.

L'article que acabava enviant era un escrit amb majúscules. Literatura d'aire molt fi, molt més de creació que el que molta gent que no escriu pressuposa

No es pot dir que en fos amic íntim

Josep Maria Fonalleras

No es pot dir que fos un amic íntim d'en Miquel. Hi tenia una relació cordialíssima, però en certa manera distant, educada. Vull dir que mai no hi vaig parlar en profunditat i mai no vam compartir una d'aquelles converses llargues que mereixerien que algú les transcrivís en un dietari. Ens vàiem pel carrer, ens saludàvem i potser arribàvem a parlar d'algun tema que en aquell moment tots dos teníem ganes de comentar. I no gaire res més. Mai no vaig anar a casa seva i ell no va venir mai a casa. La nostra amistat —em penso que en puc dir així, malgrat tot el que he escrit fins ara— es fonamentava en afinitats literàries i biogràfiques. Vull dir que tots dos vam començar més o menys alhora a escriure columnes al *Punt* i tots dos vam publicar el mateix dia el primer recull de les nostres col·laboracions. Vam compartir almenys aquesta circumstància: uns inicis. Després, cadascú va fer la

seva, amb més o menys intensitat i en mitjans diferents, però amb una trajectòria de més de vint-i-cinc anys de mirades (sornegueres, amables, punyents o diletants) que, ara, amb la distància del temps i amb la presència de la mort, se'm presenten com a properes. Vull dir que, si més no, entre en Miquel i jo sempre hi va haver aquesta proximitat diguem-ne clàssica (per allò de les columnes), una mica a la manera dels que, sense evitar-se, tampoc no tenen l'impuls de coneixe's a fons.

He conegut en Miquel, doncs, a través de la seva literatura. Hi he vist veus diverses que, tard o d'hora, faran que se'l reconegui com un dels escriptors més bons (no dic més importants o més transcendents, perquè això no forma part de la literatura sinó de la casualitat) de la segona meitat del segle xx i dels primers anys del xxi. Sense dubte. Tant per la seva aportació periodística com per la profunditat i l'agilitat de la seva narrativa.

I, em penso, per l'elegància, el registre savi i mesurat i la serenitat de la seva memorialística. Recordo una conversa —potser la més llarga que vam tenir mai— sobre els escriptors italians que tant a ell com a mi ens agradaven. Basani, per exemple, amb la seva voluntat de construir un espai de ficció ben assentat sobre les bases d'una realitat tangible, la de Ferrara. Em quedo amb aquells apunts, que lligaven molt amb la manera de ser i de fer d'en Miquel. I, ara, hi penso més que mai.

>> *Miquel Pairoli i Josep Maria Fonalleras, el 1987, durant la presentació d'Un sofà a la riba (de Fonalleras) i L'enrenou dels anys 80 (de Pairoli).*



ARXIU PERSONAL DE LA FAMÍLIA PAIROLÍ (JORDAN COMALAT)

Recordo una conversa —potser la més llarga que vam tenir mai— sobre els escriptors italians que tant a ell com a mi ens agradaven



>> Portada del llibre
La pell i els ossos,
de Georges Hyvernaud,
traduït al català
per Miquel Pairoli.

Quan l'escriptor fa de traductor

Per traduir cal humilitat, i Pairoli, que va traduir de manera esporàdica, d'humilitat en tenia a cabassos

Diuen que hi ha llengües que tenen escriptors que poden viure únicament dels seus llibres. Però aquí no, aquí els escriptors sempre fan alguna altra feina, que generalment està poc o molt relacionada amb la llengua o els llibres. I aquesta és la raó per la qual molts escriptors en algun moment s'han dedicat a la traducció. Això va fer Miquel Pairoli, que tanmateix amb tota la raó del món no es considerava traductor, sinó escriptor de creacions pròpies.

ANNA CASASSAS > TEXT

Diuem que hi ha llengües que tenen escriptors que poden viure únicament dels seus llibres. Però aquí no, aquí els escriptors sempre fan alguna altra feina, que generalment està poc o molt relacionada amb la llengua o els llibres. I aquesta és la raó per la qual molts escriptors en algun moment s'han dedicat a la traducció.

Això va fer Miquel Pairoli, que tanmateix amb tota la raó del món no es considerava traductor, sinó escriptor de creacions pròpies.

Alguna vegada que se li va demanar que parlés en presentacions o seminaris d'aquesta faceta seva de traductor ho feia com si ell pràcticament no hagués fet res, com si tan sols comptés el llibre i haver-lo traduït fos una cosa natural i simple, com si les frases li haguessin anat rajant l'una darrere l'altra totes soles. I sí, és evident que al capdavant és el llibre el que compta, però qui el fa llegidor és qui l'ha traduït, i en aquest cas Miquel Pairoli va posar tota

la seva mestria d'escriptor al servei de l'autor. De manera que la tria de cada paraula, la reflexió i la correcció que ell per força va haver d'aplicar per aconseguir el text fluid i eficaç que va arribar a impremta, no es noten gens en la lectura. El seu domini de l'ofici fa que no empasseguis mai amb cap frase, que llegeixis amb la sensació de llegir un llibre escrit directament en català.

La pell i els ossos

De les poques traduccions que va publicar, s'ha de destacar la de *La pell i els ossos*, de Georges Hyvernaud. D'una banda perquè és un llibre excepcional, i de l'altra perquè justament el seu traductor no va deixar que es perdés ni un gram de la força escruixidora del text. La llengua que hi fa servir Miquel Pairoli és forta i contundent, tal com exigia l'original. I, alhora, quan convé, aquesta mateixa llengua, en boca del mateix autor, arriba a ser tendra i subtil, com podem comprovar a la *Carta a la meva filla*, que es va publicar al número 100 de la revista *Senhal*

De les poques traduccions que va publicar, s'ha de destacar la de *La pell i els ossos*, de Georges Hyvernaud

de Girona i que tracta de la mateixa experiència, molt dura, però en un escrit adreçat, tal com indica el títol, a un infant.

Miquel Pairoli va presentar la publicació d'aquest llibre de *La pell i els ossos* diverses vegades, i sempre va parlar del text i del seu autor, menystingut en el seu temps, fent honor a la seva discreció proverbial, però deixant-nos a l'escapça sobre la feina que ell hi havia tingut. Ho va fer, entre altres ocasions, quan va participar en el cicle «Empremtes: traductors, els camaleons de la llengua», del Centre Cultural La Mercè, i igual que les altres vegades va treure importància a la feina que ell havia fet en el llibre i va parlar sobretot del text en si.

Però això no pot evitar que ens adonem que si ara ens és possible apreciar aquest llibre, que esborrona per la manera com reflecteix l'horror i la banalitat de la humiliació d'uns homes (igual com ens esborrona, però

d'una altra manera, el text que l'autor va dirigir a la seva filla), és gràcies a la precisió del llenguatge i les frases de Miquel Pairoli.

Perquè les seves traduccions, encara que haguessin representat una feina ocasional, demostren a bastament que posseïa l'amor per la llengua i l'empatia indispensable en el bon traductor per col·locar-se en la pell de l'autor i en l'atmosfera de l'obra.

En el pròleg que ell mateix va escriure per a aquest llibre d'Hyvernaud, Pairoli en deia: «escrit amb una prosa en què l'autor, més que la ploma, sembla que usi l'escarpa i el martell», i certament aquí Pairoli, com a traductor, ens brinda això al peu de la lletra. I en el mateix pròleg acaba afirmant que aquest llibre (i nosaltres, davant dels fets, hem d'afegir: i el seu traductor) ens «ofereix, intacte, tot el seu rigor literari i moral».

Anna Casassas és traductora.

>> *Acte d'homenatge a Miquel Pairoli en el marc dels Premis Casero, el 31 d'octubre de 2011.
Amb Lluís Muntada, Enric Sòria, Xavier Pla, Raimon i Carles Puigdemont.*



PERE DURAN

En el pròleg d'Hyvernaud, Pairoli deia: «escrit amb una prosa en què l'autor, més que la ploma, sembla que usi l'escarpa i el martell»